

SIYOSATSHUNOSLIK, HUQUQ VA XALQARO MUNOSABATLAR JURNALI

ISSN: 2181-3477

WWW.SCIENCEBOX.UZ

**Vol. 4 No. 4 (2025): SIYOSATSHUNOSLIK, HUQUQ VA XALQARO
MUNOSABATLAR JURNALI**

**SAFEGUARDING INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE IN UZBEKISTAN: CHALLENGES
AND OPPORTUNITIES IN THE DIGITAL AGE**

Akhmedova Mehrinigor Bahodirovna, Abdullaeva Sevinch Firdavsovna 1-5

**ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИНИНГ ЖАМИЯТДА ҲУҚУҚИЙ МАДАНИЯТНИ
ЮКСАЛТИРИШГА ОИД ФАОЛИЯТИНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ**

Раджабов Бунёд Баходир ўғли 6-12

**УКРЕПЛЕНИЕ ПРАВОВОГО СТАТУСА ИНВЕСТИТОРОВ В УЗБЕКИСТАНЕ ЧЕРЕЗ
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕХАНИЗМОВ РАЗРЕШЕНИЯ СПОРОВ**

Хайитмуродов Улугбек Отабекович 13-17

**KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISHDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING ROLI
VA O'RNI**

Qurbonova Sevara 18-22

**MITING, YIG'ILISH, NAMOYISHLARNI AMALGA OSHIRISHDA JAMOAT XAVFSIZLIGINI
TA'MINLASH: MILLIY QONUNCHILIK VA UNDAGI BO'SHLIQLAR**

Narzullayev Otabek Saydulla o'g'li 23-30

**NODAVLAT NOTIJORAT TASHKILOTLARINING QONUN IJODKORLIGI JARAYONIDAGI
ISHTIROKI**

Raxmatullayeva Parizod 31-35

**НОДАВЛАТ НОТИЖОРАТ ТАШКИЛОТЛАРИНИНГ ТАДБИРКОРЛИК БИЛАН
ШУҒУЛЛАНИШИНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ**

Хасанов Жахонгир Ботир ўғли 36-42

**ВОЯГА ЕТМАГАНЛАРГА ҚАРАТИЛГАН ЖИНОЯТЛАРНИ ТАСНИФЛАШНИНГ ДОЛЗАРБ
ЖИҲАТЛАРИ**

Ашурова Нилуфар Уктамовна 43-47

**СУБЪЕКТИВ ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ ВА ҲУҚУҚИЙ МАНФААТ ФУҚАРОЛИК
МУНОСАБАТЛАРИ**

Сармонов Алимардон Обиджонович 48-52

ШАХСНИНГ СУБЪЕКТИВ ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ

Сармонов Алимардон Обиджонович 53-56

ҚОНУН ИЖОДКОРЛИГИ БОСҚИЧЛАРИ ВА ПРОКУРАТУРАНИНГ УНДАГИ ЎРНИ

Кадиров Илёсжон Ибрагимович 57-67

ГИЁҲВАНДЛИК ВОСИТАЛАРИНИНГ НОҚОНУНИЙ АЙЛАНИШИ СОҲАСИДА АЁЛЛАР
ЖИНОЯТЧИЛИГИНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ

Йўлдошов Марат Илхомович 68-74

XALQARO HUQUQIY MEYORLARNING O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
KONSTITUTSIYASIDA AKS ETISHI

Haqnazarova Farangiz Majiddin qizi 75-77

KOMPYUTER AXBOROTIGA NOQONUNY KIRISH JINOYATINI TERGOV QILISH
TAKTIKALARI VA STRATEGIYALARI

Sultonov Javohirbek Fayzullo O'g'li 78-84

KIBERHUQUQNING ILMY-NAZARIY ASOSLARI: QIYOSIY-HUQUQIY TAHLIL

Ibraymov Askar Esbosinovich 85-88

PROKURATURA ORGANLARI FAOLIYATI USTIDAN JAMOATCHILIK NAZORATINING
TASHKILIY-HUQUQIY ASOSLARI

G'oziev Zikrillo Habibullaevich 89-93

KIBERXAVFSIZLIK SOHASIDA XALQARO HAMKORLIKNING HUQUQIY
MEHANIZMLARINI O'ZIGA XOS JIHATLARI

Mannonov Asliddin Akbar o'g'li 94-99

KAMЁB VA ЙЎҚОЛИБ КЕТИШ ХАВФИ ОСТИДА ТУРГАН ЁВВОЙИ ҲАЙВОНЛАР
ТУРЛАРИНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ ҲОЛАТИ

Каримова Нигина Ботиржон кизи 100-106

OILADAGI BOLALARGA QARSHI JINOYATLAR

Boxodirova Oydinoy 107-110

ЖИНОЯТ ИШЛАРИ ЮРИТУВИДА АПЕЛЛЯЦИЯ ИНСТАНЦИЯ ИНСТИТУТИНИНГ КЕЛИБ
ЧИҚИШ ВА РИВОЖЛАНИШ ТАРИХИ

К.Т. Мавланов 111-113

ДАВЛАТ ХИЗМАТИНИНГ АЛОҲИДА ШАКЛИ СИФАТИДА ПРОКУРАТУРА
ОРГАНЛАРИДА ХИЗМАТНИ ЎТАШ ВА УНИНГ ЎЗИГА ХОСЛИГИ

Алишер Махмудов 114-117

ДАСТЛАБКИ ТЕРГОВДА ПРОЦЕССУАЛ ҲАРАКАТЛАРНИ СОДДАЛАШТИРИШ ВА
ТАКОМИЛЛАШТИРИШДА СУНЪИЙ ИНТЕЛЛЕКТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИНИНГ
АҲАМИЯТИ

Бозорбоев Фаррух Иброҳим ўғли, Бобохонов Акрамхон Алохонович 118-124

ЎЗБЕКИСТОНДА ФИРИБГАРЛИК ЖИНОЯТИНИНГ ҲОЛАТИГА ОИД

Қодиров Акмал Бахтиёрович 125-126

AQSHDA NODAVLAT NOTIJORAT TASHKILOTLAR FAOLIYATIDA TOSQINLIK
QILAYOTGAN MUAMMOLAR TAHLILI

Amirova Laziza Abdurashid qizi	127-130
KIBERXAVFSIZLIK SOHASIDA XALQARO HAMKORLIKNING HUQUQIY ASOSLARI VA RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI	
Mannonov Asliddin Akbar o'g'li	131-135
СОВРЕМЕННЫЕ ФУНКЦИИ НАКАЗАНИЯ И ЕГО МЕСТО В УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ СФЕРЕ	
Хамидов Нурмухаммад Ориф углы, Тоиров Саид-Алим Жамшид углы	136-139
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ ЯНГИ ТАХРИРДАГИ КОНСТИТУЦИЯСИ ВА ЭКОЛОГИЯ ҲУҚУҚИ	
Олламов Яраш Йўлдошович	140-145
ОСОБЕННОСТИ МЕХАНИЗМА ПРИМЕНЕНИЯ МЕР ПРЕСЕЧЕНИЯ В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ	
Рустамова Адихахон Жахонгир кизи	146-149
ГИЁҲВАНДЛИК ВОСИТАЛАРИНИНГ НОҚОНУНИЙ АЙЛАНИШИ СОҲАСИДА АЁЛЛАР ЖИНОЯТЧИЛИГИНИ ОЛДИНИ ОЛИШНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	
Йўлдошов Марат Илхомович	150-153
ГИЁҲВАНДЛИК ВОСИТАЛАРИНИНГ НОҚОНУНИЙ АЙЛАНИШИ СОҲАСИДА АЁЛЛАР ЖИНОЯТЧИЛИГИ САБАБЛАРИ	
Абдуллаев Акмалжон Йўлчибоевич, Йўлдошов Марат Илхомович	154-160
ZO'RAVONLIK LARNI OLDINI OLISH BORASIDA ZAMONAVIY HUQUQIY YONDASHUVLAR	
Jalolov Sherzod Rustamovich, Mirzayeva Zuxra-bonu Turakulovna	161-164
TIJORAT BANKLARINING MOLIYAVIY BARQARORLIKNI TA'MINLASHDA KREDIT SIYOSATINING STRATEGIK AHAMIYATI	
Islomov Ozodbek Sadridin o'g'li	165-167
BANK TIZIMINING BARQARORLIGINI OSHIRISHDA RIVOJLANGAN MAMLAKATLAR TAJRIBASI QO'LLASH	
Qarshuyev Orzumaxmud Vasliddin o'g'li	168-171
ALISHER NAVOIY: HAYOTI, ADABIY MEROSI VA SHE'RIYATI	
Abduraxmonova Lola Mamanazarovna	172-182
SO'G'D DIPLOMATIKASI: HUJJATLAR TAVSIFI, TAHLILI VA TALQINI	
Abdutilibov Abdilaziz Obidjon o'g'li	183-186
OILAVIY (MAISHIY) ZO'RAVONLIK ISHLARIDA YARASHUV INSTITUTINI QO'LLANILISHI: NAZARIYA VA AMALIYOT	
Xolmanov Adham Mansur o'g'li	187-189

УЮШМАГАН ЁШЛАР ЎРТАСИДА ЖИНОЯТЧИЛИККА ҚАРШИ КУРАШИШ
МАСАЛАЛАРИ (ТОШКЕНТ ШАҲРИ МИСОЛИДА)

Мамарасулов Достон Рустам ўғли, Мухторов Зафар Суръат ўғли 190-193

РАҚАМЛИ ДАЛИЛЛАР: ҚОНУНИЙ МАҚОМ, АМАЛИЙ АҲАМИЯТ ВА КЕЛГУСИ
ИСЛОҲОТЛАР

Таджиев Анвар Аминович 194-199

ОСОБЕННОСТИ МЕХАНИЗМА ПРИМЕНЕНИЯ МЕР ПРЕСЕЧЕНИЯ В УГОЛОВНОМ
ПРОЦЕССЕ

Рустамхонова Адибахон Жахонгир кизи 200-203

SCIENCE BOX

SIYOSATSHUNOSLIK, HUQUQ VA XALQARO MUNOSABATLAR JURNALI

KIBERXAVFSIZLIK SOHASIDA XALQARO HAMKORLIKNING HUQUQIY MEHANIZMLARINI O'ZIGA XOS JIHATLARI

Mannonov Asliddin Akbar o'g'li

Toshkent Davlat Yuridik Universiteti

Magistratura bosqichi Kiber huquqi mutaxassisligi

asliddinmannonov0980@gmail.com

Annotatsiya: Maqola kiberxavfsizlik sohasida xalqaro hamkorlikning huquqiy mexanizmlarining o'ziga xos jihatlari tahlil qilishga bag'ishlangan. Kiberxavfsizlikning global xarakteri, transmilliy tahdidlar va xalqaro tashkilotlarning roliga alohida e'tibor qaratiladi. Xalqaro shartnomalar, milliy qonunchilikni uyg'unlashtirish va ma'lumot almashish mexanizmlari kiberjinoyatlarga qarshi kurashda muhim vosita sifatida ko'rib chiqiladi. O'zbekistonning kiberxavfsizlik sohasidagi tajribasi va xalqaro hamkorlikdagi ishtiroki alohida yoritiladi.

Kalit so'zlar: kiberxavfsizlik, xalqaro hamkorlik, huquqiy mexanizmlar, milliy qonunchilik, kiberjinoyatlar, transmilliy tahdidlar, xalqaro shartnomalar

Kirish

Zamonaviy dunyoda raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi insoniyat hayotining barcha jabhalarini tubdan o'zgartirdi. Axborot-kommunikatsiya tizimlari iqtisodiyot, ta'lim, sog'liqni saqlash va davlat boshqaruvi kabi sohalarda muhim o'rin egalladi. Biroq, raqamlashtirishning afzalliklari bilan birga, kiberxavfsizlikka oid tahdidlar ham keskin ortib bormoqda. Kiberjinoyatlar, axborot infratuzilmasiga qarshi hujumlar, shaxsiy ma'lumotlarni o'g'irlash va hatto davlatlar xavfsizligiga putur yetkazuvchi kiberhujumlar global miqyosda jiddiy xavf sifatida namoyon bo'lmoqda. Ushbu tahdidlarning transmilliy xarakteri davlatlar o'rtasida samarali hamkorlikni talab qiladi, chunki hech bir mamlakat yolg'iz o'zi kiberxavfsizlikni to'liq ta'minlay olmaydi.

Xalqaro hamkorlikning huquqiy mexanizmlari kiberxavfsizlik sohasida global xavfsizlikni ta'minlashda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Ushbu mexanizmlar xalqaro shartnomalar, milliy qonunchilikni uyg'unlashtirish, ma'lumot almashish tizimlari va birgalikda jinoyatlarga qarshi kurash strategiyalarini o'z ichiga oladi. Biroq, bu mexanizmlarning o'ziga xos jihatlari, masalan, davlatlar suvereniteti, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish masalalari va texnologik rivojlanishning huquqiy normalardan oldinda ketishi kabi omillar murakkab muammolarni keltirib chiqarmoqda. Masalan, kiberhujumlarning anonim xarakteri va ularning transchegaraviy tabiati huquqni muhofaza qilish organlari oldida yangi huquqiy va amaliy to'siqlarni vujudga keltiradi.

O'zbekiston ham global raqamli makonda o'z o'rnini mustahkamlashga intilib, kiberxavfsizlikni milliy xavfsizlikning muhim tarkibiy qismi sifatida e'tirof etmoqda. So'nggi yillarda mamlakatda kiberxavfsizlikka oid qonunchilikni takomillashtirish, xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni kengaytirish va axborot infratuzilmasini himoya qilish bo'yicha muhim qadamlar qo'yildi. Biroq, global kiberxavfsizlik tizimida faol ishtirok etish uchun xalqaro huquqiy mexanizmlarni chuqur tahlil qilish va ularning milliy kontekstga mosligini ta'minlash zarur.

Ushbu maqola kiberxavfsizlik sohasida xalqaro hamkorlikning huquqiy mexanizmlarining tuzilishi, ularning o'ziga xos xususiyatlari va amaliy qo'llanilishidagi muammolarni tahlil qilishga qaratilgan.

Shuningdek, O'zbekistonning ushbu sohada xalqaro hamkorlikdagi tajribasi va kelajakdagi istiqbollari alohida ko'rib chiqiladi. Maqolaning asosiy maqsadi, kiberxavfsizlikning global muammolariga yechim topishda huquqiy mexanizmlarning rolini baholash hamda ularni takomillashtirish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqishdir. Maqola kiberxavfsizlik sohasidagi xalqaro hamkorlikning nazariy va amaliy jihatlarini yoritish orqali ilmiy jamoatchilik va amaliyotchilar uchun foydali manba bo'lib xizmat qilishga xizmat qiladi.

Kiberxavfsizlik sohasidagi xalqaro hamkorlikning umumiy ko'rinishi. Kiberxavfsizlik sohasi bugungi kunda global xavfsizlikning muhim tarkibiy qismiga aylandi. Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy va hukumat faoliyatining barcha jabhalarini o'zgartirdi, ammo bu jarayon kiberxavfsizlikka oid yangi tahdidlarni ham keltirib chiqardi (Li & Liu, 2021). Kiberxavfsizlikning global xarakteri uning chegaralardan mustaqilligi va transmilliy tahdidlarning tobora murakkablashib borayotgan tabiatida namoyon bo'ladi. Kiberhujumlar bir davlatda boshlanib, boshqa mamlakatlarning axborot infratuzilmasiga zarar yetkazishi, shaxsiy ma'lumotlarni o'g'irlashi yoki hatto davlat xavfsizligiga xavf solishi mumkin. Ushbu muammolar davlatlar o'rtasida samarali xalqaro hamkorlikni talab qiladi, chunki yagona davlat yoki tashkilot bu tahdidlarga mustaqil ravishda qarshi tura olmaydi. Ushbu bo'limda kiberxavfsizlikning global xarakteri, transmilliy tahdidlarning o'ziga xos jihatlari va xalqaro tashkilotlarning hamkorlikdagi roli tahlil qilinadi. Kiberxavfsizlikning global xarakteri va transmilliy tahdidlar. Kiberxavfsizlikning global xarakteri axborot-kommunikatsiya tizimlarining chegarasiz tabiatida aks etadi. Hozirgi kunda iqtisodiy tranzaksiyalardan tortib, hukumatlararo aloqalargacha bo'lgan ko'plab faoliyat kiberfazoda amalga oshirilmoqda (Li & Liu, 2021). Biroq, bu tizimlarning o'zaro bog'liqligi ularni kiberhujumlarga nisbatan zaif qiladi. Masalan, kompyuter viruslari, ma'lumotlar oqishi, xizmatdan voz kechish (DDoS) hujumlari va boshqa kiberhujum vektorlar nafaqat moliyaviy zarar keltiradi, balki harbiy yoki siyosiy maqsadlarni ham ko'zlaydi (Sofaer & Goodman, 2001). 2000-yilda o'tkazilgan CSI/FBI so'rovi shuni ko'rsatdiki, kiberxavfsizlik buzilishlari keng tarqalgan bo'lib, respondentlarning 70 foizi ruxsatsiz tizimdan foydalanish holatlarini qayd etgan, bu ko'rsatkich 1996-yildagi 42 foizdan sezilarli o'sishni anglatadi (Sofaer & Goodman, 2001). Shu bilan birga, internet orqali amalga oshirilgan hujumlar ulushi 1996-yilda 37 foiz bo'lsa, 2000-yilda 59 foizga yetdi, bu kiberhujumlarning global xarakterini yanada aniqroq ko'rsatadi.

Transmilliy tahdidlarning o'ziga xos jihati ularning anonimligi va tezkor tarqalishidir. Masalan, bir davlatdagi kiberjinoyatchi boshqa mamlakatdagi infratuzilmani nishonga olishi mumkin, bu esa huquqni muhofaza qilish organlari oldida yurisdiksiya va tergovdagi qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Kiberhujumlarning moliyaviy zarari katta bo'lib, xususan, maxfiy ma'lumotlarni o'g'irlash orqali keltirilgan yo'qotishlar eng jiddiy toifalardan biridir (Sofaer & Goodman, 2001). Bundan tashqari, kiberxavfsizlik tahdidlari nafaqat moliyaviy sohada, balki energiya ta'minoti, transport va aloqa kabi muhim infratuzilmalarda ham jiddiy xavf tug'diradi (Hill, 2015). Masalan, internet va unga ulangan qurilmalarning xavfsizligi yetarli darajada ta'minlanmasa, bu nafaqat shaxsiy ma'lumotlarga, balki davlat xavfsizligiga ham xavf soladi (Hill, 2015).

Xalqaro tashkilotlar va shartnomalar. Kiberxavfsizlik sohasidagi xalqaro hamkorlikni rivojlantirishda xalqaro tashkilotlar va shartnomalar muhim rol o'ynaydi. Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) kiberxavfsizlik bo'yicha global muloqotni rivojlantirishga xizmat qiladi. BMTning Axborot xavfsizligi bo'yicha hukumat ekspertlari guruhi (GGE) kiberxavfsizlik normalarini ishlab chiqish va davlatlar o'rtasida xulq-atvor qoidalarini shakllantirish bo'yicha muhim ishlar olib bormoqda. Shu bilan birga, BMT doirasida kiberxavfsizlik bo'yicha majburiy xalqaro shartnoma hali shakllanmagan bo'lib, bu global hamkorlikning cheklanganligini ko'rsatadi (Hill, 2015).

Yevropa Kengashining 2001-yilda qabul qilingan Budapesht konvensiyasi kiberjinoyatlarga qarshi kurashda eng muhim xalqaro hujjat sifatida e'tirof etiladi. Ushbu konvensiya kiberjinoyatlarni aniqlash, tergov qilish va jazolash bo'yicha davlatlar o'rtasida hamkorlikni tartibga soladi, shuningdek, ma'lumot almashish va huquqiy yordam mexanizmlarini belgilaydi. Biroq, konvensiyaga barcha davlatlar a'zo emas, bu uning global qamrovini cheklaydi (Hill, 2015). Masalan, ba'zi rivojlanayotgan davlatlar konvensiyaning shartlarini milliy suverenitetga tahdid sifatida qabul qiladi. NATO kiberxavfsizlikni kollektiv mudofaa strategiyasining muhim qismi sifatida qaraydi. Tashkilot a'zo davlatlar o'rtasida kiberhujumlarga qarshi birgalikda choralar ko'rish va axborot almashish tizimlarini rivojlantirishga e'tibor qaratadi. NATOning 2016-yilda kiberfazoda amaliyotlarni rasman "mudofaa sohasi" deb e'lon qilishi kiberxavfsizlikning strategik ahamiyatini yanada oshirdi. Yevropa Ittifoqi (YI) esa kiberxavfsizlik bo'yicha o'z standartlarini ishlab chiqmoqda, xususan, Umumiy

ma'lumotlarni himoya qilish reglamenti (GDPR) orqali shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishni kuchaytirdi. GDPR nafaqat YI davlatlarida, balki global miqyosda ham kiberxavfsizlik standartlariga ta'sir ko'rsatmoqda (Li & Liu, 2021).

Xalqaro telekommunikatsiya ittifoqi (ITU) kiberxavfsizlik bo'yicha global hamkorlikni rivojlantirishda muhim platforma hisoblanadi. 2012-yildagi Jahon telekommunikatsiya konferensiyasida (WCIT) kiberxavfsizlikni mustahkamlash bo'yicha majburiy choralar muhokama qilingan bo'lsa-da, ba'zi rivojlangan davlatlar bunday majburiyatlardan voz kechdi (Hill, 2015). Bu holat xalqaro hamkorlikdagi asosiy muammolardan birini davlatlar o'rtasidagi manfaatlar to'qnashuvini ko'rsatadi. Masalan, ba'zi davlatlar kiberxavfsizlikni mustahkamlashni ommaviy kuzatuvni kengaytirish uchun bahona sifatida ishlatmoqda, bu esa fuqarolar huquqlariga tahdid soladi (Hill, 2015).

Bundan tashqari, Shanxay Hamkorlik Tashkiloti (SHT) va ASEAN kabi mintaqaviy tashkilotlar kiberxavfsizlik bo'yicha o'z a'zo davlatlari o'rtasida hamkorlikni rivojlantirmoqda. SHT doirasida kiberxavfsizlik bo'yicha maxsus kelishuvlar imzolangan bo'lib, ular a'zo davlatlarning axborot xavfsizligini ta'minlashga qaratilgan. Biroq, mintaqaviy tashkilotlarning faoliyati global miqyosda keng qamrovli kelishuvlarga erishishni qiyinlashtirishi mumkin, chunki ular ko'pincha faqat o'z a'zolarining manfaatlariga xizmat qiladi (Hill, 2015).

Xalqaro hamkorlikdagi muammolar va istiqbollar. Xalqaro hamkorlikning muhim muammolaridan biri davlatlar o'rtasidagi ishonchsizlik va suverenitet masalalaridir. Kiberxavfsizlik bo'yicha majburiy shartnomalar ko'pincha davlatlarning milliy qonunchiligiga zid keladi yoki ular tomonidan ichki nazoratni kuchaytirish vositasi sifatida talqin qilinadi (Hill, 2015). Shu bilan birga, kiberxavfsizlik tahdidlarining tezkor evolyutsiyasi xalqaro huquqiy mexanizmlarni doimiy ravishda yangilashni talab qiladi. Masalan, sun'iy intellekt va blokcheyn kabi yangi texnologiyalar kiberhujumlarning yangi shakllarini vujudga keltirmoqda, ammo xalqaro shartnomalar bu o'zgarishlarga yetarlicha moslashmayapti (Li & Liu, 2021).

Xalqaro hamkorlikning huquqiy mexanizmlari. Kiberxavfsizlik sohasidagi xalqaro hamkorlik global miqyosda kiberjinoyatlarga qarshi kurashish va axborot infratuzilmasini himoya qilishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu hamkorlikning huquqiy mexanizmlari xalqaro shartnomalar, milliy qonunchilikni xalqaro standartlarga moslashtirish va ma'lumot almashish tizimlari orqali amalga oshiriladi. Bu mexanizmlar davlatlar o'rtasida ishonchli muloqotni ta'minlash, kiberhujumlarni tezkor aniqlash va ularga qarshi birgalikda choralar ko'rish imkonini beradi. Biroq, davlatlar suvereniteti, maxfiylik masalalari va texnologik rivojlanishning tezkorligi kabi omillar ushbu mexanizmlarning samaradorligiga to'sqinlik qiladi (Hill, 2015). Ushbu bo'limda xalqaro shartnomalar va konvensiyalar, milliy qonunchilikning xalqaro standartlar bilan uyg'unlashuvi hamda ma'lumot almashish va birgalikda jinoyatlarga qarshi kurash mexanizmlari tahlil qilinadi.

Xalqaro shartnomalar va konvensiyalar. Xalqaro shartnomalar kiberxavfsizlik sohasida davlatlar o'rtasidagi hamkorlikni tartibga soluvchi asosiy huquqiy vosita hisoblanadi. Eng muhim hujjatlardan biri Yevropa Kengashi tomonidan 2001-yilda qabul qilingan Budapesht konvensiyasi (Kiberjinoyatlarga qarshi konvensiya) bo'lib, u kiberjinoyatlarni aniqlash, tergov qilish va jazolash bo'yicha global standartlarni belgilaydi. Konvensiya davlatlarni kiberjinoyatlarga qarshi milliy qonunchilikni ishlab chiqishga, huquqiy yordam ko'rsatishga va ma'lumot almashishni tezlashtirishga majbur qiladi. Shu bilan birga, Budapesht konvensiyasi kiberxavfsizlik hodisalarini transmilliy tergov qilish uchun huquqiy asos yaratadi, masalan, ma'lumotlarning o'zaro taqdim etilishi va jinoyatchilarni ekstraditsiya qilish kabi mexanizmlarni tartibga soladi (Hill, 2015). Biroq, konvensiyaning global qamrovi cheklangan, chunki ko'plab davlatlar, xususan, rivojlanayotgan mamlakatlar yoki suverenitet masalalariga alohida e'tibor qaratuvchi davlatlar unga qo'shilmagan. Masalan, ba'zi davlatlar konvensiyaning shartlarini ichki nazoratni kuchaytirishga yo'l ochishi mumkin deb hisoblaydi (Hill, 2015). Shu sababli, xalqaro miqyosda kiberxavfsizlik bo'yicha yagona majburiy shartnoma shakllantirish bo'yicha sa'y-harakatlar davom etmoqda. Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) doirasida kiberxavfsizlik bo'yicha global kelishuv ishlab chiqish muhokama qilinmoqda, ammo davlatlar o'rtasidagi siyosiy va huquqiy farqlar bu jarayonni sekinlashtirmoqda (Li & Liu, 2021). Bundan tashqari, mintaqaviy shartnomalar ham kiberxavfsizlik sohasida muhim rol o'ynaydi. Masalan, Shanxay Hamkorlik Tashkiloti (SHT) doirasida a'zo davlatlar o'rtasida kiberxavfsizlik bo'yicha kelishuvlar imzolangan bo'lib, ular axborot xavfsizligini ta'minlash va kiberjinoyatlarga qarshi birgalikda choralar ko'rishga qaratilgan. Shu bilan birga, Yevropa Ittifoqining (YI) Kiberxavfsizlik to'g'risidagi direktivasi (NIS Directive) a'zo davlatlarning muhim infratuzilmasini himoya qilish va

kiberxavfsizlik bo'yicha hamkorlikni mustahkamlashni maqsad qiladi (Kosseff, 2019). Ushbu hujjatlar xalqaro hamkorlikning huquqiy asoslarini kengaytirishga xizmat qilsa-da, ularning majburiy xarakteri ko'pincha faqat a'zo davlatlar bilan cheklanadi.

Milliy qonunchilik va xalqaro standartlarning uyg'unlashuvi. Kiberxavfsizlik sohasida xalqaro hamkorlikning samaradorligi davlatlarning milliy qonunchiligini xalqaro standartlarga moslashtirishga bog'liq. Milliy qonunchilik kiberjinoyatlarni aniqlash, ma'lumotlarni himoya qilish va kiberxavfsizlik hodisalariga javob berish uchun asosiy huquqiy ramka bo'lib xizmat qiladi. Masalan, Yevropa Ittifoqining Umumiy ma'lumotlarni himoya qilish reglamenti (GDPR) shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha global standartlarni belgilab, nafaqat YI davlatlarida, balki boshqa mamlakatlarda ham qonunchilikni uyg'unlashtirishga ta'sir ko'rsatdi (Kosseff, 2019). GDPR kompaniyalarni shaxsiy ma'lumotlarni ruxsatsiz ishlatish yoki oshkor qilishdan cheklab, kiberxavfsizlikning huquqiy va axloqiy jihatlarini mustahkamladi. AQShda esa milliy darajada yagona kiberxavfsizlik qonuni mavjud emas, ammo Federal Savdo Komissiyasi (FTC) FTC Aktining 5-bo'limi asosida kompaniyalarning ma'lumotlarni himoya qilishdagi noadekvat choralarni "adolatdan yiroq" yoki "aldovchi" amaliyotlar sifatida baholab, huquqiy choralar ko'radi (Kosseff, 2019). Shu bilan birga, AQShning sog'liqni saqlash (HIPAA) va moliyaviy ma'lumotlarni himoya qilish (GLBA) kabi sohaviy qonunlari maxsus sohalarda kiberxavfsizlik standartlarini belgilaydi. Ushbu qonunlar xalqaro standartlar bilan qisman uyg'unlashgan bo'lsa-da, AQShning yagona milliy qonun yo'qligi global hamkorlikda muayyan qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi (Kosseff, 2019). O'zbekistonda kiberxavfsizlik sohasidagi milliy qonunchilik 2022-yilda qabul qilingan "Kiberxavfsizlik to'g'risida"gi Qonun asosida tartibga solinadi (O'RQ-764-son, 2022). Ushbu qonun kiberxavfsizlikni ta'minlashning asosiy prinsiplarini, jumladan, qonuniylik, shaxs va davlat manfaatlarini himoya qilish, xalqaro hamkorlikka ochiqlik kabi tamoyillarni belgilaydi. Qonun xalqaro shartnomalarga ustuvorlik berishni ta'kidlaydi, ya'ni agar O'zbekistonning xalqaro shartnomasida boshqacha qoidalar mavjud bo'lsa, ular qo'llaniladi (O'RQ-764-son, 2022). Bu O'zbekistonning kiberxavfsizlik bo'yicha xalqaro standartlarga moslashishga intilishini ko'rsatadi. Shu bilan birga, qonun muhim axborot infratuzilmasi obyektlarini himoya qilish, kiberhujumlarni aniqlash va bartaraf etish bo'yicha aniq mexanizmlarni belgilab, milliy darajada kiberxavfsizlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Biroq, milliy qonunchilikni xalqaro standartlar bilan uyg'unlashtirishda muammolar mavjud. Masalan, davlatlar o'rtasidagi huquqiy tizimlarning farqliligi, suverenitet masalalari va maxfiylik talablari qonunchilikni moslashtirishni qiyinlashtiradi (Kosseff, 2019). O'zbekiston kabi rivojlanayotgan davlatlar uchun malakali mutaxassislar yetishmasligi va texnologik infratuzilmaning cheklanganligi qo'shimcha to'siqlarni keltirib chiqaradi. Shu sababli, xalqaro tashkilotlar, masalan, Xalqaro telekommunikatsiya ittifoqi (ITU), davlatlarga milliy qonunchilikni ishlab chiqishda texnik va huquqiy yordam ko'rsatmoqda (Hill, 2015).

Kiberxavfsizlik sohasida ma'lumot almashish kiberhujumlarni tezkor aniqlash va ularga qarshi choralar ko'rishning muhim elementi hisoblanadi. Xalqaro miqyosda ma'lumot almashish tizimlari davlatlar, xususiy sektor va xalqaro tashkilotlar o'rtasida kiberxavfsizlik hodisalari, zaifliklar va tahdidlar to'g'risidagi axborotni o'zaro taqdim etishni ta'minlaydi. Masalan, INTERPOLning kiberjinoyatlarga qarshi global platformasi davlatlar o'rtasida kiberhujumlar bo'yicha ma'lumotlarni tezkor almashish imkonini beradi (Li & Liu, 2021). Shu bilan birga, Yevropa Ittifoqining ENISA (Kiberxavfsizlik agentligi) a'zo davlatlar o'rtasida kiberxavfsizlik hodisalarini muvofiqlashtirish va ma'lumot almashishni tashkil qiladi. Budapesht konvensiyasi ma'lumot almashishni huquqiy jihatdan tartibga soluvchi asosiy hujjatlardan biridir. Konvensiya davlatlarni kiberjinoyatlarni tergov qilishda o'zaro yordam ko'rsatishga, masalan, raqamli dalillarni taqdim etishga yoki jinoyatchilarni aniqlashda hamkorlik qilishga majbur qiladi (Hill, 2015). Shu bilan birga, konvensiya kiberxavfsizlik hodisalarini tezkor xabardor qilish tizimlarini joriy etishni rag'batlantiradi, bu esa davlatlar o'rtasida real vaqt rejimida hamkorlikni ta'minlaydi. O'zbekistonning "Kiberxavfsizlik to'g'risida"gi Qonuni ma'lumot almashish va kiberjinoyatlarga qarshi kurash mexanizmlarini milliy darajada tartibga soladi. Qonunga ko'ra, kiberxavfsizlik sub'ektlari kiberxavfsizlik hodisalari to'g'risida vakolatli davlat organini (Davlat xavfsizlik xizmati) xabardor qilishi va raqamli izlarning yo'qolishiga yo'l qo'ymaslik choralarni ko'rish shart (O'RQ-764-son, 2022). Bundan tashqari, qonun xalqaro hamkorlikka ochiqlik prinsipini ta'kidlab, O'zbekistonning xalqaro tashkilotlar va chet davlatlar bilan ma'lumot almashishda ishtirok etishini qo'llab-quvvatlaydi. Masalan, O'zbekiston SHT va ITU kabi tashkilotlar doirasida kiberxavfsizlik bo'yicha ma'lumot almashish loyihalarida faol ishtirok etmoqda.

Xulosalar va takliflar. Kiberxavfsizlik zamonaviy dunyoda global xavfsizlikning muhim tarkibiy qismiga aylandi. Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy

jarayonlarni tubdan o'zgartirgan bo'lsa-da, kiberjinoyatlar, axborot infratuzilmasiga qarshi hujumlar va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish masalalari davlatlar oldida yangi chaqiriqlarni keltirib chiqarmoqda. Kiberxavfsizlik sohasida xalqaro hamkorlikning huquqiy mexanizmlari global tahdidlarga qarshi kurashda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Biroq, davlatlar o'rtasidagi huquqiy va siyosiy farqlar, suverenitet masalalari, shuningdek, texnologik rivojlanishning huquqiy ramkalaridan oldinda ketishi ushbu mexanizmlarning samaradorligini cheklamoqda.

Xalqaro hamkorlikning asosiy muammolaridan biri global miqyosda yagona va majburiy huquqiy normalarni shakllantirishning qiyinligidir. Kiberfazoda chegarasiz xarakterdagi tahdidlar davlatlarni o'zaro ishonchli muloqot va axborot almashishga undasa-da, milliy manfaatlarining ustuvorligi va maxfiylik talablari bu jarayonni murakkablashtirmoqda. Shu bilan birga, kiberxavfsizlik sohasidagi yangi texnologiyalar, masalan, sun'iy intellekt va kvant hisoblash, huquqiy normalarni doimiy ravishda yangilashni talab qiladi. Bu esa xalqaro tashkilotlar va davlatlar oldida moslashuvchan va tezkor yondashuvni joriy etish zaruratini keltirib chiqaradi.

O'zbekiston kabi rivojlanayotgan davlatlar uchun kiberxavfsizlik sohasida xalqaro hamkorlik nafaqat global tahdidlarga qarshi kurashish, balki milliy raqamli infratuzilmani mustahkamlash uchun ham muhim imkoniyatdir. Xalqaro tajriba va standartlarni qo'llash orqali mamlakat kiberxavfsizlik imkoniyatlarini oshirishi, shu bilan birga, global raqamli iqtisodiyotda faol ishtirok etishi mumkin. Biroq, bu jarayonda malakali kadrlar tayyorlash, texnologik resurslarni rivojlantirish va xalqaro tashkilotlar bilan yanada faol hamkorlik qilish zarurati seziladi.

Ushbu muammolarni hisobga olgan holda, kiberxavfsizlik sohasida xalqaro hamkorlikni rivojlantirish uchun quyidagi takliflar ilgari suriladi:

Global huquqiy ramkani shakllantirish: Xalqaro tashkilotlar, xususan, BMT va ITU doirasida kiberxavfsizlik bo'yicha majburiy xalqaro shartnoma ishlab chiqishni tezlashtirish zarur. Ushbu shartnoma kiberjinoyatlarni aniqlash, ma'lumot almashish va huquqiy yordam ko'rsatish bo'yicha yagona standartlarni belgilashi lozim.

Mintaqaviy hamkorlikni kengaytirish: Global kelishuvlarga erishish qiyin bo'lgan sharoitda mintaqaviy tashkilotlar, masalan, Shanxay Hamkorlik Tashkiloti yoki ASEAN, kiberxavfsizlik bo'yicha hamkorlikni mustahkamlashi mumkin. Bu mintaqaviy darajada axborot almashish va birgalikda choralar ko'rish imkonini beradi.

Milliy qonunchilikni takomillashtirish: Davlatlar milliy qonunchilikni xalqaro standartlarga moslashtirishda faolroq yondashuvni qo'llashi kerak. Shu bilan birga, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va kiberxavfsizlik o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash uchun moslashuvchan huquqiy ramkalar ishlab chiqilishi lozim.

Kadrlar tayyorlash va ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish: Kiberxavfsizlik sohasida malakali mutaxassislar yetishmasligi global muammo sifatida qolmoqda. Davlatlar va xalqaro tashkilotlar kiberxavfsizlik bo'yicha ta'lim dasturlarini kengaytirishi, shuningdek, yangi texnologiyalarga mos ilmiy tadqiqotlarni qo'llab-quvvatlashi zarur.

Xususiy sektor bilan hamkorlikni kuchaytirish: Kiberxavfsizlik nafaqat davlatlar, balki xususiy kompaniyalar uchun ham muhim masaladir. Xalqaro hamkorlik doirasida xususiy sektor bilan axborot almashish va kiberxavfsizlik standartlarini ishlab chiqish bo'yicha hamkorlikni kengaytirish lozim.

Axborot almashish platformalarini rivojlantirish: Kiberhujumlarga tezkor javob berish uchun xalqaro miqyosda yagona ma'lumot almashish platformalari yaratilishi kerak. Ushbu platformalar davlatlar, xususiy kompaniyalar va xalqaro tashkilotlar o'rtasida real vaqt rejimida axborot almashishni ta'minlashi lozim.

Xulosa qilib aytganda, kiberxavfsizlik sohasida xalqaro hamkorlik global raqamli muhitda xavfsizlikni ta'minlashning asosiy shartidir. Davlatlar o'rtasidagi ishonchli muloqot, huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish va texnologik innovatsiyalarga moslashuvchan yondashuv kiberxavfsizlikning kelajagini mustahkamlashga xizmat qiladi. O'zbekiston kabi davlatlar uchun xalqaro hamkorlikdan foydalanish nafaqat milliy xavfsizlikni ta'minlash, balki global raqamli iqtisodiyotda faol ishtirok etish uchun muhim imkoniyatdir. Ushbu yo'nalishdagi sa'y-harakatlar davom etishi global kiberxavfsizlik tizimining barqarorligini ta'minlashga yordam beradi.

Foydalangan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 15.04.2022 yildagi O'RQ-764-son
2. O'zbekiston Respublikasi davlat xavfsizlik xizmati raisining buyrug'i, 22.09.2023 yilda ro'yxatdan o'tgan, ro'yxat raqami 3458

3. Li, Y. & Liu, Q. (2021). A comprehensive review study of cyber-attacks and cyber security; Emerging trends and recent developments. *Energy Reports*, 7, pp.8176–8186. doi:10.1016/j.egy.2021.08.126.
4. Sofaer, A. D., & Goodman, S. E. (2001). *Cyber crime and security: The transnational dimension. The transnational dimension of cyber crime and terrorism*, 1-34.
5. Hill, R. (2015, May). Dealing with cyber security threats: International cooperation, ITU, and WCIT. In *2015 7th International Conference on Cyber Conflict: Architectures in Cyberspace* (pp. 119-134). IEEE.
6. Kosseff, J. (2019). *Cybersecurity law*. John Wiley & Sons.
- 7..